

Fallviltundersøkelser – fredede fuglearter

Rapport over undersøkt fallvilt og fallviltets dødsårsak i 2024

RAPPORT 2 / 2025

Fallviltundersøkelser - fredede fuglearter

Rapport over undersøkt fallvilt og fallviltets dødsårsak i 2024

Forfattere

Hans Kristian Mjelde, Bjørnar Ytrehus, Malin Rokseth Reiten, Jørn Våge

Redaktør

Hans Kristian Mjelde

Forslag til sitering

Mjelde, Hans Kristian, Ytrehus, Bjørnar, Reiten, Malin Rokseth, Våge, Jørn. Fallviltundersøkelser - fredede arter. Rapport over undersøkt fallvilt og fallviltets dødsårsak i 2024. VI rapport. Veterinærinstituttet 2024. © Veterinærinstituttet, kopiering tillatt når kilde gjengis

Kvalitetssikret av

Merete Hofshagen, avdelingsdirektør dyrehelse, dyrevelferd og mattrygghet

Publisert

2025 på www.vetinst.no

ISSN 1890-3290 (elektronisk utgave)

© Veterinærinstituttet 2025

Oppdragsgiver

Miljødirektoratet

Kolofon

Design omslag: Reine Linjer

Foto forside: Hønsenhauk (*Accipiter gentilis*), COLOURBOX.COM

www.vetinst.no

Innhold

Sammendrag	3
1 Innledning	4
2 Materiale og metode	4
2.1 Prosedyre for innsamling.....	4
2.2 Patologiske undersøkelser	4
2.3 Rapportering	5
3 Resultater	5
3.1 Diagnoser og antall skrotter undersøkt	5
3.2 Traume	6
3.3 Avmagring	7
3.4 Negative funn.....	7
4 Forgiftninger/miljøgifter	7
5 Preparantenes oppfølging av vilkår gitt i tillatelsene	8
6 Vedlegg	9

Sammendrag

Veterinærinstituttet har siden 2003 gjennomført rutinemessig undersøkelse av fallviltskrotter fra fredede fuglearter. Fugleskrottene stammer fra fugler som er skinnlagt av preparanter for utstopping. Prosjektet gjennomføres på oppdrag fra Miljødirektoratet.

Prosjektets hovedformål er å kartlegge dødsårsaker hos ville fugler, med vekt på å avdekke ulovlig felling (skuddskader), som et ledd i en langsiktig kunnskapsoppbygging omkring biologiske faktorer og artenes demografi. Prosjektet skal videre ivareta organmateriale (biobank) fra døde individer av viltlevende fugler, med henblikk på senere analyser.

I 2024 mottok Veterinærinstituttet 111 fugleskrotter fra preparanter (taksidermister). Av disse var 58 merkepliktige hvorav 5 var uegnet for obduksjon grunnet uttalt forråtnelse. Traume var den viktigste dødsårsaken, og gjaldt ~81% av tilfellene.

Samtlige obduserte skrotter ble forhåndsundersøkt med røntgen. Det ble funnet prosjektiler i 4 av tilfellene, hvorav 1 var mistenkt skutt med ekspanderende prosjektil og resten hadde 1-2 hagl i kroppshulen.

Etter viltloven av 1981 er fallvilt, samt vilt som felles ulovlig, Viltfondets eiendom og Miljødirektoratet utfører de forvaltningsmessige oppgavene for fallvilt. Miljødirektoratet behandler søknader om overdragelse av fallvilt. Registrering, søking og tildeling foregår gjennom fallvilt databasen (www.rovbase.no). For et utvalg av tildelingene kreves det at skrottene sendes til Veterinærinstituttet for undersøkelse.

Mottak av materiale og resultater fra undersøkelsene registreres i fallvilt databasen, samt i Veterinærinstituttets journalsystem.

1 Innledning

Veterinærinstituttet har siden 2003 gjennomført rutinemessig undersøkelse av fallviltskrotter fra fredede fuglearter. Kun innsendte skrotter som Miljødirektoratet ønsker at Veterinærinstituttet skal undersøke (innsendingspliktige), blir obdusert. Prosjektet gjennomføres på oppdrag fra Miljødirektoratet med kontraktnavn "Fallviltundersøkelser» og kontraktnummer 17070032.

Prosjektets hovedformål er å kartlegge dødsårsaker hos viltlevende fugl, med vekt på å avdekke ulovlig felling (skuddskader), som et ledd i en langsiktig kunnskapsoppbygging omkring biologiske faktorer og artenes demografi. Prosjektet skal videre ivareta organmateriale fra døde individer av viltlevende fugl, med henblikk på senere analyser.

Etter viltloven av 1981 er fallvilt, samt vilt som felles ulovlig, Viltfondets eiendom og Miljødirektoratet utfører de forvaltningsmessige oppgavene for fallvilt.

Miljødirektoratet behandler søknader om overdragelse av fallvilt. Registrering, søking og tildeling foregår gjennom fallvilt databasen. For et utvalg av tildelingene kreves det at skrottene sendes til Veterinærinstituttet for undersøkelse.

Mottak av materiale og resultater fra undersøkelsene skal registreres i Fallviltbasen, i tillegg til registrering i Veterinærinstituttets journalsystem. Veterinærinstituttet kan fritt benytte innsendt fallvilt til andre formål, dersom ikke annet er særskilt avtalt med Miljødirektoratet.

2 Materiale og metode

2.1 Prosedyre for innsamling

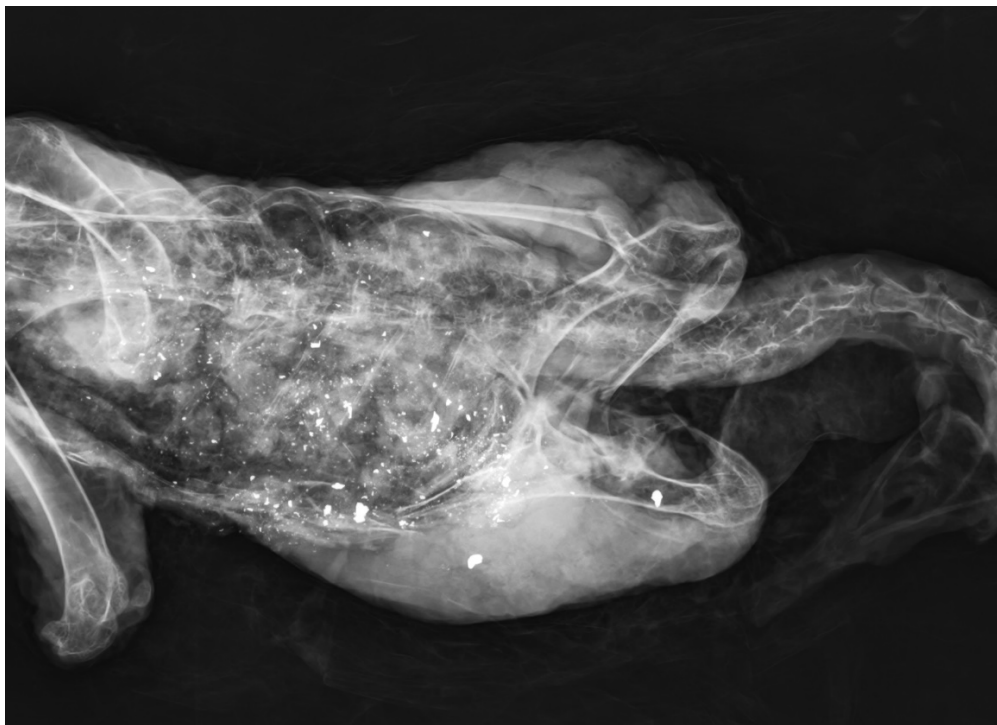
Ved innsendelse er det viktig at preparantene følger instruksene "*Rutine for innsending av skrotter til Veterinærinstituttet*" (Vedlegg). På den måten unngås at skrottene blir ødelagt i postgangen, forurensing av annen post med biologisk materiale, samt at forsendelsen trygt kan identifiseres ved ankomst til Veterinærinstituttet.

Fallviltbasen er grunnlaget for Veterinærinstituttets registreringer.

2.2 Patologiske undersøkelser

Ved rutinemessig obduksjon av skrottene foretas det en radiologisk (røntgen) undersøkelse (Bilde 1) og det registreres kjønn, fysiologisk stadium (ung/voksen), hold og mageinnhold. Videre registreres eventuelle skader og sykkelige (patologiske) forandringer. Artsbestemmelsen baseres på opplysninger gitt av preparanten. På grunnlag av de funn som gjøres, vurderes behovet for mikrobiologiske, parasittologiske, histopatologiske (mikroskopi av vevsnett) og toksikologiske undersøkelser.

Obduksjonsfunnene og resultater av eventuelle andre undersøkelser gir grunnlag for å konkludere med en sannsynlig dødsårsak. Dette må sees i lys av at bare skrotten av den døde fuglen blir undersøkt. Siden skrottene har ulik grad av kadaverose (forråtnelse), er det ofte begrenset hvor egnet de er til patologiske undersøkelser, samt fastsettelse av kjønn og aldersgruppe. Generelt sett er materiale som er fryst og tint flere ganger dårlig egnet til patologi.

Bilde 1. Radiologisk undersøkelse av havørn mistenkt skutt med ekspanderende prosjektil. De hvite «flekkene», av ulik størrelse, er prosjektilrester. Foto: Veterinærinstituttet

2.3 Rapportering

All rapportering foretas løpende gjennom registrering i fallvilt databasen. Først registreres mottak av materiale, og etterfulgt av den patologiske undersøkelsen registreres kjønn, fysiologisk stadium, samt antatt dødsårsak. Veterinærinstituttet leverer i tillegg en skriftlig årsrapport med sammenstillinger til oppdragsgiver Miljødirektoratet.

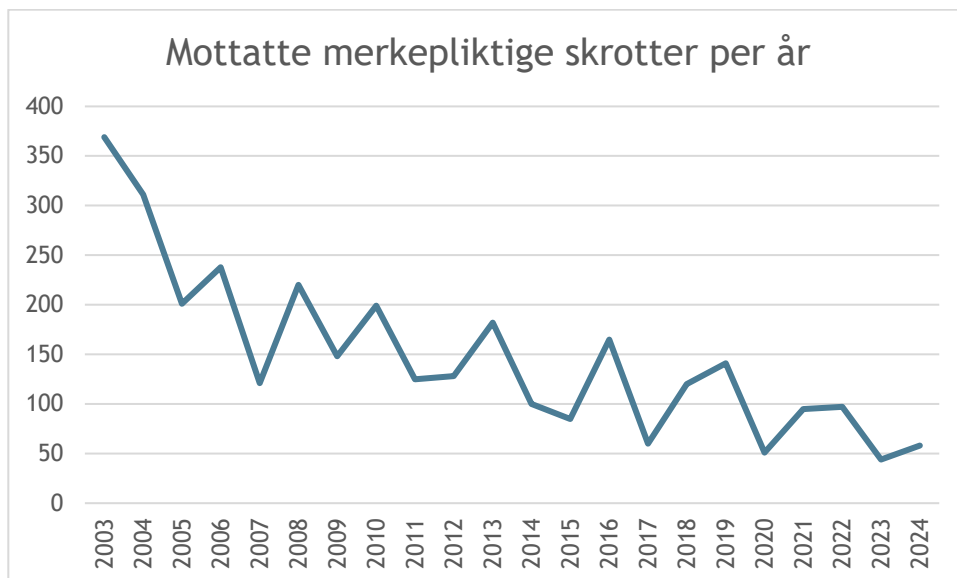
3 Resultater

3.1 Diagnoser og antall skrotter undersøkt

I 2024 ble det mottatt 58 merkepliktige fugleskrotter ved Veterinærinstituttet. I perioden 2003-2023 ble det i gjennomsnitt mottatt 152 skrotter per år. Av de 58 mottatte skrottene ble 53 obdusert, mens 5 skrotter var uegnet for obduksjon på grunn av kadaverose (forråtnelse).

Det undersøkte materialet for 2024 bestod av 8 forskjellige arter, hvor hønehauk var den vanligste arten med 24 skrotter (~38%). Fordeling på art og resultater av undersøkelsene (dødsårsaker) er vist i Tabell 1. Det er stor variasjon rundt tiden det går fra en fugl blir funnet død i felt, til skrotten mottas ved Veterinærinstituttet for obduksjon. De forskjellige skrottene som mottas ved Veterinærinstituttet et gitt år kan være funnet med flere års mellomrom. Antall skrotter, og når på året disse er funnet, reflekterer derfor ikke nødvendigvis dødelighetsfaktorer i naturen for det året de obduseres ved Veterinærinstituttet.

I en del tilfeller gjøres det flere funn som kan være av betydning for dødsårsak. I slike tilfeller registreres det funnet som er av antatt størst betydning som dødsårsak (hovedfunn).

Figur 1. Antall skrotter mottatt til obduksjon per år fra oppstart av prosjektet i 2003 til og med 2024. Det ble i 2024 mottatt 58 skrotter til obduksjon ved Veterinærinstituttet.

Tabell 1. Oversikt over diagnoser og antall fugleskrotter undersøkt i 2023.

Orden	Art	Avmagring	Traume	Negative funn	Sum
Haukefugler	Havørn		17	2	19
	Hønehauk	5	16		21
	Kongeørn	1	2		3
Ugler	Hubro	1	2		3
	Lappugle	1	1		2
Falker	Vandrefalk		3		3
	Jaktfalk		2		2
Sum		8	43	2	53

3.2 Traume

Traume (mekanisk skade) var den hyppigste dødsårsaken, og ble påvist hos 43 individer (~81%). De fleste fuglene ble funnet nær bebyggelse, ved kraftledninger, langs veier, og på andre lokaliteter med stor grad av menneskelig påvirkning av miljøet. Siden hele fuglen ikke

er tilgjengelig for obduksjon, er det ikke grunnlag for en ytterligere kategorisering av hvilke traumer de forskjellige artene har vært utsatt for.

3.3 Avmagring

Avmagring ble påvist som dødsårsak hos 8 individer (~15%), og utgjorde dermed den nest viktigste dødsårsaken etter traume. I tillegg til å utgjøre en betydelig dødelighetsfaktor, er det sannsynlig at svekkelse på grunn av sult øker mottakeligheten for sykdom, og kan gi mer risikofylt adferd. Avmagring ses også ofte sammen med høy parasittbelastning. Det bør bemerkes at flere av fuglene som hadde traume som dødsårsak også hadde en lav kondisjon.

3.4 Negative funn

For 2 av de undersøkte skrottene (~4%) ble det ikke gjort noen sikre funn som indikerer sykdom eller skade. Det foreligger derfor ikke grunnlag for å fastslå dødsårsak for disse fuglene. Siden vi mottar kun den flådde skrotten fra preparanten, vil våre undersøkelser ikke kunne fange opp eventuelle skader og sykdommer i andre deler av kroppen.

4 Forgiftninger/miljøgifter

Fra det innsendte materialet tas det rutinemessig ut lever- og nyreprøver fra alle fugler fra områder som inngår i «[Program for terrestrisk naturovervåking](#)» (TOV), samt fra flere arter som Veterinærinstituttet mottar. Disse prøvene oppbevares i Veterinærinstituttets biobank ved -80°C. I 2024 ble organprøver for syvende år på rad lagt på prøverør av typen FluidX 5 ml og LVL 6 ml. Dette er fremtidsrettede rør med skrukork, strekkode langs siden og QR-kode i bunnen. Det ble lagret organprøver fra alle de obduserte skrottene.

I prosjektet «Greenbait» undersøkes lever- og nyreprøver fra rovdyr/rovfugler for å få en oversikt over bioakkumulering av antikoagulerende rodenticider (rottegifter). Prosjektet ledes av seksjon for kjemi og toksikologi ved Veterinærinstituttet, finansieres av Norsk Forskningsråd og strekker seg ut til flere samarbeidspartnere, inkludert Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). Her benyttes blant annet prøvene som har blitt samlet inn gjennom fallviltundersøkelsene for å kartlegge spredningen av miljøgifter over til norsk fauna. Prosjektet er forventet å ferdigstilles i 2027.

Data om funnsted, funndato, antatt alder, kjønn, ernæringstilstand og obduksjonsfunn for fugler med organprøver lagret i biobank er registrert i Veterinærinstituttets journalsystem. Ingen av de merkepliktige skrottene som ble mottatt i forbindelse med fallviltundersøkelser i 2024 ble undersøkt med hensyn på miljøgifter i forbindelse med mistanke om forgiftning.

5 Preparantenes oppfølging av vilkår gitt i tillatelsene

Kun innsendte skrotter som Miljødirektoratet ønsker at Veterinærinstituttet skal undersøke (innsendingspliktige), blir obdusert. Veterinærinstituttet får inn en del skrotter som ikke er innsendingspliktige, og disse blir destruert uten undersøkelse. Innsending av slikt materiale kan komme av misforståelser og usikkerhet hos preparantene omkring hvilke skrotter som er innsendingspliktige.

Nummer i fallvilt databasen må følge alle skrottene som sendes inn, slik at de kan identifiseres gjennom fallvilt databasen. Andre opplysninger trenger ikke å følge med, siden nødvendige opplysninger hentes via fallvilt databasen. Det er derfor viktig at mest mulig opplysninger legges inn i databasen for å sikre best mulig datagrunnlag for laboratorieundersøkelsene. Dette gjelder spesielt feltet ”kommentar, (informasjon om fallviltet)”. Det er svært viktig at preparantene legger inn sine funn ved flåing av fuglene i dette feltet, da det er viktig for at patologene skal kunne tolke sine funn.

Dersom fuglen er avlivet er det viktig å angi hvilken metode som er brukt (for eksempel skutt, injeksjon e.l.), og i hvilken del av kroppen.

Videre er det viktig at skrottene pakkes og sendes i henhold til ”*Rutine for innsending av skrotter til Veterinærinstituttet*” (vedlegg)

6 Vedlegg

Rutine for innsending av skrotter til Veterinærinstituttet

Oppdatert 27.01.2025

Innpakking av skrotter til obduksjon:

Skrottene må pakkes inn slik at blodsøl under postgang forebygges. Hver skrott pakkes enkeltvis inn i minimum to lag med henholdsvis absorberende materiale innerst mot skrotten og lekkasjesikker emballasje utenpå dette. Det hele pakkes til slutt i en solid ytteremballasje slik som pappe, plastboks, isoporeske eller tilsvarende.

Merking:

Hver enkelt skrott må merkes med nummeret fra fallviltbasen (FVxxxxxx). Merkingen skal være tydelig, og slik at minst mulig utpakking er nødvendig for at nummeret kan leses. Hvis pakken inneholder flere skrotter skal det i tillegg legges ved en liste over innsendte fallviltnumre lett tilgjengelig ved åpning. Det er ikke nødvendig å legge ved informasjon til skrottene fra Fallviltbasen, da dette hentes ut elektronisk under registrering ved Veterinærinstituttet.

Innsending:

Skrotter kan enten sendes i post eller leveres direkte til vårt prøvemottak på Ås. Dersom skrottene sendes i posten må dette gjøres med Postens «Norgespakke neste dag», eller Bring «Ekspress neste dag», slik at forsendelsen ankommer Veterinærinstituttet innen ett døgn. Maks tillatte vekt for disse alternativene er 35 kg per kolli. Vær oppmerksom på at forsendelse med post må gjøres i tidsrommet mandag-torsdag, slik at pakken ikke blir liggende i postgang over helg. Postens "Norgespakke" er ikke godkjent innsendingsmåte. Dersom skrotter blir liggende i postgang, eller sendes med en innsendingsmåte som tar flere døgn, vil skrottene raskt bli kadaverøse (råtne) og dermed uegnet for undersøkelse.

Pakker med skrotter til obduksjon sendes eller leveres direkte til følgende adresse:

Veterinærinstituttet på Ås
Seksjon Husdyr, vilt og velferd
Arboretveien 57
1433 Ås

Vi ber om at pakken utvendig merkes med følgende påskrift:

- FRITATT PRØVE FRA DYR
- FALLVILT

Takk for bidraget!

Vennlig hilsen
Hans Kristian Mjelde

Kontaktperson: Hans Kristian Mjelde, e-post: hans.kristian.mjelde@vetinst.no,
tlf.: 934 56 791

Frisk fisk

Sunne dyr

Trygg mat

Faglig ambisiøs, fremtidsrettet og samspillende - for én helse!

Veterinærinstituttet
— Norwegian Veterinary Institute

Ås

Trondheim

Sandnes

Bergen

Harstad

Tromsø

postmottak@vetinst.no
www.vetinst.no